

เลี้ยงผีมอญ ในมิติทางคติชนวิทยา

Leing Phe Mon in Folklore Dimensions

อรนุช อินตา^{1*}, ประจักษ์ สายแสง², กมล การกุศล² และสุทฤษฎี ยั่งสุข²
Auranuch Inta, Prajak Saisang, Kamon Kanguson and Suttichai Yongsuk

ABSTRACT

This article was a part of dissertation entitled “Liang Phi Mon in Folklore Dimensions” in the field of Doctorate Arts, Faculty of Humanity, Naresuan University. The researcher aimed to study how to preserve Phi Mon in Folklore Dimensions, Ban Phutsa, Amphoe Muang Nakhon Ratchasima, Nakhon Ratchasima Province by applying three dimensions of folklore dimension. They were (1) Private dimension, (2) Cultural society dimension, and (3) Pakaranum God dimension (dimensional mythology) or over the world dimension. Data from the field trip and analysis based on the framework were found that Liang Phi Mon in private dimension reflected the power of concepts on ancestor beliefs of people who were born and lived at Ban Phutsa. They were propellers and mechanism that caused the process of Liang Phi Mon from personal beliefs which happened from direct experience, besides direct and indirect participation as one part of the family. According to the social and cultural dimension, Liang Phi Mon was not only a ceremony with a purpose of making a votive offering for recovering from sickness, but reflecting the idea of humans to live together in the society also. This ceremony clearly showed that Liang Phi Mon was a ceremony of descendants to offer food to their ancestors. It was also a chance to make merits and cultivate the descendants to be free from selfishness.

In contrast, this ceremony cultivated those who attended to be friendly to the others in the society. To sum up, Pakaranum God dimension (dimensional mythology) / Super Natural for Liang Phi Mon showed the beliefs in state or the third dimension especially the connection between the world of human and soul. Tying the cloth showed the process of communication, souls travelling between two worlds, which was, the higher world or heaven and the lower or human world. Moreover, the tied cloth of Liang Phi Mon at Ban Phutsa conveyed religious beliefs or international creed of archetypes which were considered as an original type of the opposite or duality.

Keywords : Phi Mon, Folklore Dimension, Social and Culture

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาคติชนวิทยา มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก 65000
Ph.D. Student in Folklore Polklone Program, Naresuan University, Phitsanulok 65000, Thailand

² คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก 65000
Faculty of Humanities, Naresuan University, Phitsanulok, 65000, Thailand.

* Corresponding author, e-mail: auranuch@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง เลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา ในมิติทางคติชนวิทยา สาขาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเลี้ยงผีมอญ บ้านพุทซา อำเภอเมือง นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ในมิติทางคติชนวิทยา โดยใช้กรอบแนวคิดการศึกษาทางคติชนวิทยา ใน 3 มิติ คือ 1) มิติแห่งปัจเจกบุคคล 2) มิติแห่งสังคมและวัฒนธรรม และ 3) มิติแห่งเทพปรกณัม/มิติเหนือโลก

ผลการศึกษาพบว่า การเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซาในมิติแห่งปัจเจกบุคคล ได้สะท้อนพลังอำนาจของคติความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษในตัวบุคคลที่เกิดและอาศัยอยู่ภายในบ้านพุทซา ที่เป็นตัวขับเคลื่อน และกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการของการเลี้ยงผีมอญที่เกิดขึ้นจากคติความเชื่อส่วนบุคคล อันมีผลมาจากประสบการณ์ตรง และการถ่ายทอดทางการเห็น และการมีส่วนร่วมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในฐานะที่บุคคลดังกล่าวเป็นหนึ่งในสมาชิกของครอบครัว ส่วนในด้านมิติแห่งสังคมและวัฒนธรรม การเลี้ยงผีมอญนอกจากจะเป็นงานที่จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เป็นการแก้บนเพื่อให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยแล้วนั้น ยังสะท้อนให้เห็นแนวคิดที่สร้างพฤติกรรมให้แก่มนุษย์ในเรื่องการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ได้แก่ การที่ต้องแจกจ่ายข้าวปลาอาหารและสิ่งของต่างๆ ที่ใช้ในการเลี้ยงผีมอญ ให้แก่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน รวมถึงคนอื่นๆ ที่มาร่วมงานทุกคนให้หมด ห้ามเหลือหรือเก็บไว้ภายในบ้าน สิ่งเหล่านี้เห็นได้ชัดว่า การเลี้ยงผีมอญเป็นพิธีกรรมที่นอกจากจะให้ลูกหลานได้มีโอกาสได้เลี้ยงผีปู่ย่าตายายและบรรพบุรุษทุกคนที่เสียชีวิตไปแล้ว ยังเป็นการสร้างโอกาสในการทำบุญ เป็นการปลูกฝังให้ลูกหลานไม่เป็นคนเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ ปลูกฝังให้เป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติพี่น้องและคนอื่นๆ ในสังคมอีกทางหนึ่ง และท้ายสุด มิติแห่งเทพปรกณัม/มิติเหนือโลก ในการเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา พบว่า การเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา ปรากฎคติความเชื่อเรื่องโลกและสภาวะเหนือโลก หรือมิติที่สามอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกของวิญญาณ จะเห็นได้จากการโยงผ้าอันแสดงให้เห็นถึงเส้นทางการติดต่อสื่อสาร การเดินทางไป-กลับระหว่างสองภพ ได้แก่ภพที่อยู่เบื้องบนหรือสวรรค์กับภพภูมิที่อยู่ด้านล่างคือโลก ทั้งนี้ ผ้าโยงในพิธีกรรมเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา ยังสื่อให้เห็นถึงลักษณะความเชื่อบางอย่างในศาสนาหรือลัทธิ ที่เป็นสากลคือ ลักษณะของอาร์คีไทป์ (Archetypes) ต้นแบบอันเกี่ยวข้องกับเรื่องสภาวะตรงกันข้ามหรือทิวภาวะนั่นเอง

คำสำคัญ : ผีมอญ คติชนวิทยา สังคมวัฒนธรรม

บทนำ

พิธีเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา เป็นพิธีเลี้ยงผีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นทั้งในด้านคติความเชื่อ และขั้นตอนการจัดพิธี ตลอดจนที่มาและการสืบทอดของพิธี มีกระบวนการและกลไกเกี่ยวเนื่องกันอย่างไม่ขาดสาย ทั้งนี้ผู้ศึกษาวิจัย ได้ลงพื้นที่ที่ศึกษาและได้รวบรวม เรียบเรียงเนื้อหาข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม และนำมาวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลของการจัดพิธีเลี้ยงผีในมิติทางคติชนวิทยา อันประกอบไปด้วยมิติทางคติชนวิทยา ตามกรอบแนวคิดเรื่อง dimension/มิติ ของการศึกษาค้นคว้าในเชิงคติชนวิทยา ของกึ่งแก้ว อุตตการ โดยมีรายละเอียดของ 3 dimension/มิติ ของการศึกษาทางคติชนวิทยา ดังนี้

1. มิติแห่งปัจเจกบุคคล ศึกษาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจมนุษย์แต่ละคนตามเนื้อหาของข้อมูลทางคติชนคติที่รวบรวมมา เพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบทั้งทางด้านกายภาพและจิตใจเป็นการมองในเชิงของจิตวิทยาและจิตวิเคราะห์และในเชิงจิตวิญญาณด้วย คือ ทั้งในแง่ของพฤติกรรมทั่วไปและเงื่อนไขของมันเป็นทั้งส่วนที่มาประกอบกันเป็นบุคลิกภาพและปมปัญหาต่างๆภายในไซคี (psyche) ในที่สุด ก็มองบุคคลมิใช่เพียงเป็นบุคคลเป็นรายๆ เท่านั้น แต่ในฐานะเป็น “the individual” คือเป็นบุคคลที่มีบุคลิกพิเศษเฉพาะตนซึ่งต้องการความเป็นอิสระเสรีด้วย ในศัพท์ภาษาอังกฤษ the individual หมายถึง รายบุคคล บุคคลเป็นรายๆ ไปก็ได้ ในอีกความหมายหนึ่งคือ บุคคลที่ขอบ

อิสระเป็นตัวของตัวเอง คนอเมริกันมีบุคลิกเป็นปัจเจกบุคคลสูง แต่ที่สังคมของเขาเจริญไปด้วยกัน ก็เพราะเขาเป็นคนที่พึ่งตนเอง ไม่ต้องการพึ่งพิงใคร แต่ในขณะที่เดียวกันเขาก็มีจิตสำนึกในเรื่องการปฏิบัติตนตามกฎหมาย เอกกฎหมายเป็นหลัก โดยมีการจัดตั้งระบบองค์กร ที่เป็นเรื่องเป็นราว หากสังคมไหน สมาชิกเป็นปัจเจกบุคคลโดยปลีกออกไปแสวงหาโมกษธรรม เพื่อพ้นจากโลกวิสัย สังคมนั้นก็เจริญเยียบสงบ แต่ถ้าสมาชิกในสังคมยังต้องการอยู่ในโลก และต้องการพึ่งพาคนอื่นหรือรัฐบาล แต่ต่างชอบใจทำตามใจตนเองโดยไม่เคารพกฎเกณฑ์ หรือกฎหมาย สังคมนั้นก็จะมีความยุ่งเหยิงไม่สงบ

จากกรอบแนวคิดในมิติแห่งปัจเจกบุคคลนี้ การเลี้ยงฝึมอบุญบ้านพุทธชาได้สะท้อนให้เห็นมิติแห่งปัจเจกบุคคลทั้งในด้านกายภาพและจิตใจของบุคคลแต่ละคนที่เกี่ยวข้องในด้านคติความเชื่อที่ถูกส่งต่อบุคคลรุ่นหนึ่งไปสู่บุคคลอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านประสบการณ์ทางการเห็น การมีส่วนร่วม และเรื่องเล่าที่เป็นมุขปาฐะ อย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้แล้วยังสะท้อนให้เห็นมิติแห่งปัจเจกบุคคลในด้านที่เป็น the individual คือเป็นบุคคลที่มีบุคลิกพิเศษเฉพาะตน ของบุคคลเป็นรายๆ ไป

ภาพสะท้อนมิติแห่งปัจเจกบุคคลในด้านกายภาพและจิตใจของบุคคลแต่ละคนที่เกี่ยวข้องในด้านคติความเชื่อที่ถูกส่งต่อบุคคลรุ่นหนึ่งไปสู่บุคคลอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านประสบการณ์ทางการเห็นนั้น ถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดที่ทำให้ผู้ที่ได้พบเห็นนั้นเข้าสู่กระบวนการจดจำจนนำไปสู่การปฏิบัติตามในกาลต่อมา การมีส่วนร่วม และเรื่องเล่าที่เป็นมุขปาฐะ

2. มิติแห่งสังคมและวัฒนธรรม ศึกษาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจคติชนคดีและประเพณีที่เป็นองค์ประกอบของสังคม ซึ่งมีส่วนหล่อหลอมความเป็นตัวตนบุคคลของสมาชิกในสังคมนั้นๆ เมื่อสมาชิกได้รับการหล่อหลอมและปฏิบัติตนไปในทิศทางเดียวกัน สังคมนั้นก็มีสมานฉันท์

3. มิติแห่งเทพปกรณัม/มิติเหนือโลก มิติแห่งเทพปกรณัม the Mythological dimension ประกอบด้วยปกรณัมคือเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระมหาทเทพ เทพเจ้า เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย รวมทั้งบทบาทของพระองค์ในการ

สร้างโลก จักรวาล มนุษย์ สัตว์ พืชพรรณและสรรพสิ่ง บทบาทในการสร้างกฎเกณฑ์และธรรมาบัญญัติ การปฏิบัติเพื่อแห่งทะเลโลกวิสัยขึ้นสู่สภาวะเหนือโลก นักปราชญ์ชาวเยอรมันชื่อ ดีร์คไฮม์ (Dürkheim) พูดถึงการทำให้จิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์เพื่อดำรงชีวิตอันเป็นทิพย์ด้านใน โดยให้เห็นว่าตัวตนภายนอกเป็นเพียงพหุหะ ส่วนของเขาคือ “Transparent to transcendence” โปร่งใสไปสู่เหนือโลก เป็นวิถีที่โด่งดังวิธีหนึ่ง ซึ่งโจเซฟ แคมป์เบลล์ ถ่ายทอดอย่างมีนัยสำคัญต่อทฤษฎีเทพปกรณัมของเขา กล่าวคือ อุปลักษณะของเทพปกรณัมแท้จริงคือทิพย์สาระที่นำไปเข้าถึงสภาวะเหนือโลก (Campbell, 2003 : 40-41) (กิ่งแก้ว อัครถาวร. 2552 : 13-14)

วัตถุประสงค์

ศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงฝึมอบุญที่บ้านพุทธชา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ในมิติทางคติชนวิทยา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้ศึกษาได้ใช้กรอบแนวคิดเรื่อง dimension/มิติ ของการศึกษาครั้งนี้ว่าในเชิงคติชนวิทยาของกิ่งแก้ว อัครถาวร โดยมีรายละเอียดของ 3 dimension/มิติ ของการศึกษาทางคติชนวิทยา 3 ด้าน คือ 1) มิติแห่งปัจเจกบุคคล 2) มิติแห่งสังคมและวัฒนธรรม 3) มิติแห่งเทพปกรณัม/มิติเหนือโลก

วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการศึกษาค้นคว้าเชิงบรรยาย (Descriptive study) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และข้อมูลภาคสนาม (Fieldworks) ในด้านการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเกี่ยวกับพิธีวิญญูสถานต่างๆ ในประเทศไทย ในส่วนของการเก็บข้อมูลภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและโดยใช้แนวสัมภาษณ์ประกอบกับศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ เช่น ผู้นำประกอบพิธีกรรม ผู้ป่วย คนในครอบครัว เครือญาติ ผู้นำท้องถิ่น และผู้อาวุโสในท้องถิ่น เป็นต้น

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขต ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่บ้านพุดซา ตำบลพุดซา อำเภอเมือง นครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ในการกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษาด้านเนื้อหาโดยแยกออกเป็น 2 ด้านด้วยกัน รายละเอียด ดังนี้

2.1 ศึกษาบริบท ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมการเลี้ยงผีมอญ ของบ้านพุดซา ตำบลพุดซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา

2.2 ศึกษาองค์ประกอบของพิธีกรรมรำผีมอญ และขั้นตอนการจัดพิธีกรรม ตลอดจนจุดมุ่งหมายและคติความเชื่อในพื้นที่ บ้านพุดซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ในมิติทางคติชนวิทยา ด้วยวิธีการออกศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นหลัก นอกจากการจดบันทึกด้วยตัวอักษรแล้ว จะใช้การบันทึกภาพนิ่งเข้าร่วมด้วย เพื่อให้การเก็บข้อมูลสนามมีความสมบูรณ์ น่าเชื่อถือและสามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลและเป็นหลักฐานประกอบการพรรณนาวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจนขึ้นด้วย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาตามมิติทางคติชนวิทยาที่ได้นำเสนอแล้วนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์การเลี้ยงผีมอญของชาวบ้านพุดซา ตำบลพุดซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ในมิติทางคติชนวิทยา ได้ผลการศึกษา ดังนี้

1. การเลี้ยงผีมอญในมิติปัจเจกบุคคล

ความเชื่อที่เป็นปัจเจกบุคคล นั้นย่อมาหมายความว่า ความเชื่อนั้นเป็นความเชื่อเฉพาะบุคคล ซึ่งในความเชื่อเรื่องใดๆ อาจเป็นความเชื่อที่เกิดจากบางสิ่งหรือบางเหตุการณ์ที่บุคคลดังกล่าวได้ประสบ หรือเกิดขึ้นกับตนเองโดยตรงจึงเชื่อ หรืออาจเป็นความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดมาจากปู่ย่าตายาย ที่เป็นบรรพบุรุษหรือเครือญาติ ซึ่งการเลี้ยงผีมอญบ้านพุดซา นับเป็นความเชื่อเรื่องการนับถือผีที่พบความเชื่อนี้ในมิติปัจเจกบุคคลอย่างเห็นได้ชัด

ดังจะเห็นได้จากบุคคลต่างๆ ที่กล่าวถึงเรื่องการเลี้ยงผีมอญ ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ป่วย บุคคลใกล้ชิดผู้ป่วย และเครือญาติต่างลงความเห็นว่า การเจ็บป่วยด้วยอาการที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน หรืออาการเจ็บป่วยที่แพทย์หาสาเหตุไม่พบนั้นเกิดจากผีปู่ย่าตายาย มาทักท้วง โดยให้เหตุผลว่า ที่ผีปู่ย่าตายายมาทักท้วงนั้นเพราะอยากทำบุญบ้าง มาตักเตือนบ้าง หรือบางคนก็กล่าวว่า ลูกหลานไม่เคยไปวัดทำบุญเลย ดังนั้นผีปู่ย่าตายายจึงมาทักท้วงบอกกล่าว

ความเชื่อในมิติปัจเจกบุคคลนี้ ได้พบการถ่ายทอดแก่บุคคลรุ่นหลังต่อมา จากการที่บุคคลรุ่นปู่ย่าตายายนำปฏิบัติสืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีมอญให้เห็นอย่างไม่ขาดสาย ทั้งนี้ แม้เด็กในสมัยปัจจุบันที่อาจเกิดในถิ่นฐานอื่น ที่มิใช่ในเขตหมู่บ้านพุดซาก็ตาม เมื่อมีการเจ็บป่วยอย่างไม่ทราบสาเหตุ ผู้ที่เป็นพ่อแม่ที่มีเชื้อสายต้นกำเนิดมาจากบ้านพุดซา ก็มักจะต้องกลับมาจัดพิธีเลี้ยงผีมอญที่บ้านเกิดของตนตามความเชื่อที่ตกทอดมาแต่โบราณ ซึ่งสถานที่จัดพิธีจะต้องอยู่ภายในบริเวณบ้านปู่ย่าตายายของตนเท่านั้นอีกด้วย เหตุนี้ จึงสามารถสรุปได้ว่า การเลี้ยงผีมอญ จึงถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลังได้อย่างไร

ภาพที่ 1 สัมภาษณ์นางจันทร์ เป้นโพธิ์กลาง ผู้ป่วยที่จัดเลี้ยงผีมอญ (สัมภาษณ์ 18 สิงหาคม 2555)

ดั่งเช่น นางจันอง แป้นโพธิ์กลาง ชาวบ้านพุดซา หมู่ 9 ได้เจ็บป่วยกะทันหัน โดยให้สัมภาษณ์ว่าอยู่ๆ ก็รู้สึก เวียนหน้า เหมือนจะวูบ แล้วขาก็ไม่แข็งแรง ตนเองจึงค่อยๆ ทรวดตัวนั่งลง ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่เคยมีอาการแบบนี้มาก่อน ญาติจึงได้นำตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลชามทะเลสอ ซึ่งเป็น โรงพยาบาลใกล้บ้าน แพทย์วินิจฉัยว่าเป็นโรคเส้นเลือดใน สมองตีบ จึงทำให้แขนขาอ่อนแรง จึงเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถเดินได้ ระหว่างรักษาตัวโดยแพทย์แผนปัจจุบันนั้น อาการไม่ดีขึ้น ญาติฯ จึงได้ไปดูแล (การดูแลโดยหมอ) เพื่อถามว่าสาเหตุการเจ็บป่วยนั้นจะเกี่ยวข้องกับผีปู่ตายายมาทักท้วงหรือไม่ เมื่อได้คำตอบว่าเป็นเพราะผีปู่ตายายมาทักท้วงแล้วผีก็จะบอกถึงความต้องการว่าให้เลี้ยงแบบใด ในกรณีของนางจันองนี้ จะต้องเลี้ยงผีแบบมีการ เหยียบหัวงัวด้วย หมายถึงว่า ในการเลี้ยงผีที่จะต้องจัดขึ้น นี้ จะต้องมีวัวเป็นเครื่องเซ่นประกอบในงาน โดยปกติแล้ว ในการเลี้ยงผีมอญบ้านพุดซา จะมีการเลี้ยงอยู่สองแบบ คือ เลี้ยงแบบธรรมดาหรือเลี้ยงแบบง่าย ๆ จัดงานไม่ใหญ่มาก ก็จะเรียกว่าเลี้ยงหัวหมู ส่วนการเลี้ยงอีกแบบเรียกว่า เลี้ยง ปะกำ การเลี้ยงผีแบบนี้จะต้องมีวัวประกอบเป็นเครื่องเซ่น ใหญ่ จะเป็นการเลี้ยงผีที่มีการจัดงานที่ใหญ่กว่าและใช้งบประมาณมากกว่าการเลี้ยงอย่างแบบแรก บางครั้งจะเรียก การเลี้ยงแบบนี้ว่า เหยียบหัวงัว (ชาวบ้านที่นี่จะเรียก “วัว” ว่า “จัว”) (จันอง แป้นโพธิ์กลาง, สัมภาษณ์ 18 สิงหาคม 2555)

ภาพที่ 2 วัวที่ใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้และการเหยียบหัวงัว

เมื่อทราบว่าเป็นเหตุการณ์เจ็บป่วยนั้นเกี่ยวข้องกับ การที่มีผีปู่ตายายมาทักท้วงตามคำทำนายของหมอดูแล้ว ลูกหลานญาติหรือตัวผู้ป่วยเองก็จะต้องตัดสินใจว่าจะเลี้ยง ผีหรือไม่ ส่วนใหญ่ก็จะตอบตกลงว่าจะจัดเลี้ยงโดยทันที แทบทุกราย เพราะเป็นความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดมาจากปู่ตายาย และคนในครอบครัวในอดีตว่าถ้าจัดเลี้ยงผีส่วนใหญ่ ก็จะหายจากอาการเจ็บป่วย ทั้งนี้จากคำบอกเล่าของนาง ปิ่น ช่างงาน (สัมภาษณ์ 19 สิงหาคม 2555) ได้ข้อมูลว่า เพียงแค่ตกปากรับคำว่าจะจัดพิธีเลี้ยงผีให้เท่านั้น ก็จะเห็นว่าตัวผู้ป่วยจะมีอาการดีขึ้นทันทีไม่มากก็น้อย บางรายหาย เป็นปกติเลยทีเดียว ซึ่งหากตอบตกลงว่าจะเลี้ยงผีให้จะต้อง มีการทำสัญญาว่าจะเลี้ยงจริงๆ หรือเรียกอีกอย่างการบน โดยนำข้าวเปลือกจำนวนหนึ่ง ใส่หม้อดินไว้ น้ำตาลทราย 1 กิโลกรัม มะพร้าว 1 ลูก ใส่กระบุงหรือกระเชอวางไว้บน หัวนอนของผู้ป่วย แล้วขั้นตอนต่อไปก็คือจะต้องจัดเลี้ยงผี ให้เร็วที่สุดนั่นเอง

จะเห็นได้ว่าการเลี้ยงผีมอญในมิติปัจเจกบุคคลนี้ สะท้อนพลังอำนาจที่เป็นตัวขับเคลื่อน และกลไกที่ก่อให้เกิด กระบวนการของการเลี้ยงผีมอญที่เกิดขึ้นจากคติความเชื่อ ส่วนบุคคล อันมีผลมาจากการเกิดประสบการณ์ตรง และการถ่ายทอดทางการเห็น และการมีส่วนร่วมทั้งโดยทางตรง และทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในฐานะที่บุคคลดังกล่าว เป็นหนึ่งในสมาชิกของครอบครัว

2. มิติแห่งสังคมและวัฒนธรรม

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ในสังคมใดสังคม หนึ่งนั้น มักจะรู้สึกรักและหวงแหนวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นของตน และจะรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจน วัฒนธรรมต่างๆ ของตนไว้มิให้เสื่อมหายดังที่เราจะเห็นได้จากหลายสังคมด้วยกัน โดยเฉพาะในสังคมที่มีอัตลักษณ์ โดดเด่นไม่เหมือนใคร เช่น คนในสังคมที่ใช้ภาษาถิ่นใน แต่ละภูมิภาค กลุ่มชาติพันธุ์ การแต่งกาย ประเพณีความเชื่อ วิถีชีวิต ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะถูกกำหนดและปลูกฝังให้ ลูกหลานปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา เพื่อให้มีให้สืบทอด นอกจาก นี้ยังมีบางสิ่งที่คุณในสังคมยอมรับและปฏิบัติสิ่งนั้นร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมหรือประเพณีบางอย่าง ดังที่ชาว ชุมชนบ้านพุดซา ได้มีการสืบทอดการเลี้ยงผีมอญ มานาน

หลายชั่วอายุคน ซึ่งนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนเลยทีเดียว

การเลี้ยงผีมอญเป็นพิธีที่จัดขึ้น เมื่อมีคนเจ็บป่วยขึ้นในบ้าน หรือคนในตระกูลเจ็บป่วย ถึงแม้ว่าจะไม่ได้อาศัยอยู่ภายในหมู่บ้านก็ตาม แต่ตามความเชื่อนั้นเมื่อจะจัดงานเลี้ยงผีมอญเพื่อให้หายจากอาการเจ็บป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ก็ต้องกลับมาเลี้ยงผีมอญที่บ้านปู่ตายายที่เป็นต้นตระกูลเท่านั้น (น้อย ฉายพุดชา, สัมภาษณ์ 18 สิงหาคม 2555) นอกจากนี้ต้องมีการบอกกล่าวลูกหลานและเครือญาติทุกคนในตระกูล ว่าจะมีการจัดการเลี้ยงผีมอญขึ้นที่บ้านด้วย เพื่อให้ทุกคนที่เป็นเครือญาติได้มาร่วมงานกัน ส่วนใครจะมาหรือไม่นั้นก็สุดแล้วแต่ แต่เป็นที่รู้กันในวงศ์ตระกูลว่าหากบ้านใดจัดการเลี้ยง ผีมอญขึ้นทุกคนในตระกูลจะต้องมาร่วมงาน หากไม่มาก็เชื่อว่าจะเกิดสิ่งที่ไม่ดีขึ้นกับตนเอง แต่ในปัจจุบันการมาร่วมงานนั้นไม่สู้เคร่งครัดเท่าใดนัก เพราะด้วยสภาพสังคมปัจจุบันลูกหลานได้แยกย้ายกันไปมีครอบครัวและทำงานต่างถิ่นกันมาก แต่ยังคงเคร่งครัดเรื่องการบอกกล่าวเท่านั้น จากดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้ทราบว่าในการเลี้ยงผีมอญบ้านพุดชาถือได้ว่าเป็นงานรวมญาติที่ทำได้ ทำให้เราเห็นมิติทางด้านสังคมที่เป็นสังคมเครือญาติและครอบครัวอย่างเด่นชัด โดยการมาร่วมเครือญาติได้ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีกันของคนในครอบครัวและวงศ์ตระกูล การมาพบกันทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ การถามสารทุกข์สุกดิบ ความห่วงหาอาทรซึ่งกันและกัน หนึ่ง การมาร่วมงาน ก็ถือได้ว่าเป็นการมาเยี่ยมผู้ป่วยและญาติพี่น้องไปในตัวด้วย จากพฤติกรรมดังที่กล่าวมาอาจเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ป่วยนั้นมีความรู้สึกที่อบอุ่นและทำให้มีกำลังใจที่ดีขึ้น ซึ่งถ้ามีกำลังใจดีแล้วสุขภาพก็ย่อมจะดีตามมา นับว่าเป็นเรื่องทางจิตใจที่สังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเยียวยา

ส่วนวัฒนธรรมการเลี้ยงผีมอญที่บ้านพุดชานี้ จากการศึกษาพบว่ามีส่วนคล้ายคลึงกับประเพณีการเลี้ยงผีหรือประเพณีรำผีของชาวไทยเชื้อสายมอญในประเทศไทยที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นอื่น ทั้งนี้จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านพุดชา พบว่าในเขตชุมชนดั้งเดิมไม่มีประวัติการอพยพของชาวมอญมาอาศัยอยู่แต่อย่างใด พบ

เพียงคำบอกเล่าต่อกันมาว่า การเรียกขานชื่อหมู่บ้านในอดีตหากมีใครถามว่าบ้านอยู่ที่ไหน ก็จะตอบว่าอยู่บ้าน “พุดชา มอญ ดอนกระทิง” คำว่ามอญ ที่ต่อท้ายชื่อของบ้านพุดชาก็อาจสันนิษฐานได้ว่าคนที่อาศัยมาแต่ดั้งเดิมในหมู่บ้าน อาจจะมีคนเชื้อสายมอญเข้ามาอาศัยอยู่จำนวนหนึ่งก็เป็นได้ เมื่อมีกลุ่มชนดังกล่าวมาอาศัยอยู่ ดังนั้นประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดจากคติความเชื่อของกลุ่มชนดังกล่าวก็ย่อมปรากฏตามมาด้วย เมื่อมีการแต่งงานมีลูกมีหลาน มีการขยายครอบครัวใหญ่ขึ้น คติความเชื่อก็ย่อมมีการขยายสืบทอดต่อกันมาเป็นลำดับ นี่จึงเป็นเหตุที่มาของประเพณีเลี้ยงผีมอญที่ตกทอดสืบทอดมาให้เราเห็นในทุกวันนี้ ซึ่งในปัจจุบันก็พบการเลี้ยงผีมอญมากที่สุดที่หมู่บ้านพุดชา และบ้านดอนกระทิงเท่านั้น นอกจากนี้ในชุมชนและสังคมของชาวบ้าน ไม่พบการใช้ภาษามอญ ประเพณีแบบชาวมอญ อาหาร การแต่งกาย ตลอดจนวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่บ่งบอกความเป็นมอญเลย นอกจากพิธีการเลี้ยงผีมอญเท่านั้น จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องการเลี้ยงผีมอญของชาวบ้านพุดชา ที่ชาวบ้านยังคงรักษาและสืบทอดการเลี้ยงผีมอญเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยแบบโบราณมาได้จนถึงปัจจุบัน

การเลี้ยงผีมอญนอกจากจะเป็นงานที่จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เป็นการแก้บนเพื่อให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยแล้วนั้น ข้อกำหนดในตัวพิธีกรรมบางอย่างยังสะท้อนให้เห็นแนวคิดที่สร้างพฤติกรรมให้แก่มนุษย์ในเรื่องการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอีกด้วย ได้แก่ การที่ต้องแจกจ่ายข้าวปลาอาหารและสิ่งของต่างๆ ที่ใช้ในการเลี้ยงผีมอญให้แก่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน รวมถึงคนอื่นๆ ที่มาร่วมงานทุกคนให้หมด ห้ามเหลื่อหรือเก็บไว้ภายในบ้าน สิ่งเหล่านี้เห็นได้ชัดว่า การเลี้ยงผีมอญเป็นพิธีกรรมที่นอกจากจะให้ลูกหลานได้มีโอกาสได้เลี้ยงผีปู่ตายายและบรรพบุรุษทุกคนที่เสียชีวิตไปแล้ว ยังเป็นการสร้างโอกาสในการทำบุญเป็นการปลูกฝังให้ลูกหลานไม่เป็นคนเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ ปลูกฝังให้เป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อญาติพี่น้องและคนอื่น ๆ ในสังคมอีกทางหนึ่ง ส่วนผู้ที่ทราบที่บ้านใดจัดเลี้ยงผีมอญ โดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะนำข้าวสารมาร่วมทำบุญด้วย ถือเป็นการแสดงน้ำใจและตระหนักถึงการมีส่วนร่วม

ของคนในสังคม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของคนในบ้าน พุทธชาติที่ถือปฏิบัติเช่นนี้ตลอดมา

ในด้านวัฒนธรรมการนับถือศาสนาของชาวบ้าน พุทธชาติที่สะท้อนให้เห็นได้จากพิธีกรรมนั้น แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานวัฒนธรรมความเชื่อของคนในสังคม ในการนับถือศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่แสดงออกมาในรูปแบบการประกอบพิธีกรรมในการเลี้ยงผีมอญ ได้แก่ การทำบุญเลี้ยงผีปู่ย่าตายาย ที่เป็นบรรพบุรุษตามความเชื่อที่ตกทอดมาแต่โบราณทั้งที่ไม่สามารถนับชั้นได้ รวมถึงการทำบุญแกงผีปู่ย่าตายายที่ล่องลับไปแล้วซึ่งเป็นที่รู้จักกันในวงศ์ตระกูล ซึ่งถือว่าเป็นความเชื่อในส่วนของศาสนาหรือลัทธิการนับถือผี ดวงวิญญาณ ชีวิตหลังความตายและไสยศาสตร์ ตลอดจนการทำบุญทอดผ้าป่า และการตักบาตรพระสงฆ์ ซึ่งเป็นส่วนที่ผสมผสานความเชื่อในทางพุทธศาสนา ที่คนในสังคมนับถือและปฏิบัติกิจทางศาสนาควบคู่ไปด้วย โดยที่ไม่เกิดความขัดแย้ง หรือรู้สึกเป็นอื่นนอกเหนือจากการอุทิศผลบุญให้แก่บรรพบุรุษของตนเท่านั้น

3. มิติแห่งเทพปรกณ์/มิติเหนือโลก

จากการศึกษาการเลี้ยงผีมอญบ้านพุทธา คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าพิธีดังกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องผีและสิ่งเร้นลับได้เลย เพราะจากชื่อที่บ่งบอกถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธกัณอย่างชัดเจน วัฒนธรรมการนับถือผีถือว่าเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่โบราณของมวลมนุษยชาติ เกิดมาก่อนการนับถือศาสนาต่างๆ ของโลก การเลี้ยง การเซ่นไหว้สิ่งเหนือธรรมชาติหรืออาจกล่าวได้ว่าสิ่งนั้นอยู่ในสภาวะเหนือโลก ดังปรากฏอยู่ในทุกมุมโลก ซึ่งในปัจจุบันเราเรียกสิ่งนั้นโดยรวมว่าพิธีกรรม

ในการเลี้ยงผีมอญบ้านพุทธา ปรากฏคติความเชื่อเรื่องโลกและสภาวะเหนือโลก หรือมิติที่สามอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกของวิญญาณ สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมโยงของโลกทั้งสองและเส้นทางการสื่อสารคือผ้าโยงในพิธีการเลี้ยงผีมอญ ผ้าโยงที่ใช้ประกอบในพิธีการเลี้ยงผีมอญจะมีสองสี ได้แก่ ผ้าสีดำและสีขาว (ดูภาพที่ 4 ประกอบ) จะผูกห้อยลงมาจาก

บริเวณโดยรอบไม้ที่ผูกผ้าโยง จะมีผ้าสีขาวอีกผืนหนึ่งผูกติดกับหลังคาไว้เป็นรูปวงกลม เปรียบเสมือนกับประตูอภิมิติหนึ่งซึ่งอยู่เบื้องบน ส่วนผ้าโยงก็คือเส้นทางการลงมาและกลับขึ้นไปของวิญญาณ ดังนั้นการลงทรงของวิญญาณผีบรรพบุรุษ จึงต้องใช้เส้นทางการดังกล่าวนี้ โดยเมื่อจะอันเชิญวิญญาณให้มาลงทรง ร่างทรงก็จะต้องมาจับผ้าโยงนี้แล้ว โหนผ้าเป็นวงกลม และเมื่อต้องการส่งวิญญาณกลับก็จะต้องปฏิบัติเช่นเดิมนี้อีกเช่นกัน นอกจากนี้ญาติของผู้ป่วยที่มาร่วมงาน ก็ต้องมาโหนผ้าโยงนี้เพื่อเป็นการบอกกล่าวและไหว้ผีด้วย

ผ้าโยงในการเลี้ยงผีมอญนี้ เมื่อนำวิเคราะห์ทางด้านคติชนวิทยาแล้วพบว่า มีความเชื่อมโยงกับเรื่องสัญลักษณ์แห่งเสาแกน ที่ ดร.เอเดียน สโนดกราส (Adrian Snodgrass) ได้เขียนไว้ในหนังสือชื่อ The Symbolism of the Stupa ซึ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพร สิริการญจน์ บรรณาธิการและคณะได้แปลไว้เป็นภาษาไทย ชื่อหนังสือสัญลักษณ์แห่งพระสถูป เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ครบ 5 รอบ ของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ในปีพุทธศักราช 2536 โดยมีใจความสำคัญที่เกี่ยวข้องในเรื่องสัญลักษณ์แห่งเสาแกนว่า เสาแกนถือเป็นสัญลักษณ์ของแกนโลก (axis mundi) และเป็นเส้นเชื่อมต่อโลกนี้กับจุดกึ่งกลางของภพภูมิอื่นๆ (ภัทรพร สิริการญจน์ และคณะ. 2536 : 159)

ภาพที่ 4 ผ้าโยง

จากการสัมภาษณ์และสังเกตเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา ทำให้ได้ข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภพภูมิ ซึ่งเป็นดินแดนของคนเป็นและคนตายตามแบบคติชาวบ้าน คือ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าในโลกนี้มีดินแดนสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยระหว่างคนเป็นและคนตายแตกต่างกัน โดยโลกมนุษย์เป็นที่อยู่อาศัยของคนเป็นอย่างเราๆ นี้ ส่วนดินแดนของคนตายประกอบไปด้วยสวรรค์และนรก ซึ่งหากเมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ ผู้ใดสร้างแต่ความดี จิตใจดี หมั่นทำบุญเข้าวัด ฟังธรรม เมื่อตายไปก็จะไปสู่ภพภูมิที่เรียกว่าสวรรค์ ส่วนผู้ที่ตอนยังมีชีวิตอยู่ทำแต่ความชั่ว ความไม่ดี ไม่เคยทำบุญเลย เมื่อตายไปก็ต้องไปอยู่ในดินแดนที่เรียกว่านรก แต่โดยทั่วไปในพิธีกรรมเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา ชาวบ้านกล่าวแต่เพียงว่า วิญญาณของปู่ย่าตายาย หรือผีบรรพบุรุษนั้นจะอยู่อีกภพหนึ่งหรืออีกโลกหนึ่งเท่านั้น มิได้เจาะจงว่าจะเป็นสวรรค์หรือนรก แต่ความเชื่อที่ปรากฏการเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกของวิญญาณนี้จะเห็นได้จากการโยงผ้า อันแสดงให้เห็นถึงเส้นทางการติดต่อสื่อสาร การเดินทางไป-กลับระหว่างสองภพของวิญญาณได้อย่างชัดเจน และแสดงให้เห็นว่าภพภูมิทั้งสองคือภพที่อยู่เบื้องบนหรือภพที่อยู่บนฟ้ากับภพภูมิที่อยู่ด้านล่างคือโลก ทั้งนี้ผ้าโยงในพิธีกรรมเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา ยังสื่อให้เห็นถึงลักษณะความเชื่อบางอย่างในศาสนาหรือลัทธิ ที่ปรากฏเป็นอาร์คีไทป์ (Archetypes) เกี่ยวกับเรื่องของสภาวะตรงกันข้ามหรือทวิภาวะ คือ สภาวะสองอย่างที่เป็นคู่ตรงข้าม ที่หากนำมารวมกันหรือผสมผสานกันจะทำให้เกิดสมดุลและก่อให้เกิดพลังงานหรืออำนาจอันวิเศษขึ้นได้ ดังความเชื่อเรื่องสัญลักษณ์ของ หยิน-หยาง ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่ ตกทอดมาจากยุคก่อนประวัติศาสตร์ของจีนโบราณจนมาถึงในปัจจุบัน โดยสัญลักษณ์ หยิน-หยาง ถูกกำหนดเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาเต๋า อันมีลักษณะเป็นรูปวงกลมภายในวงกลมมีรูปคล้ายปลาสองตัว คือปลาขาวและปลาดำ อยู่อย่างกลมกลืนภายในวงกลมนั้น ปลาขาวจะมีตาสี่ตา ส่วนปลาดำจะมี ตาสีขาว ปลาขาวจะถูกกำหนดให้เป็น “หยาง” ปลาดำจะถูกกำหนดให้เป็น “หยิน” ตามคติความเชื่อเรื่องหยิง-หยาง ในปรัชญาดั้งเดิมของจีนโบราณอธิบายว่า สวรรค์หรือฟ้าเป็นหยาง (พลังบวก) แผ่นดินเป็นหยิน

(พลังลบ) ทุกสรรพสิ่งในสากลจักรวาลเกิดจากการผสมกันของพลังทั้งสองฝ่าย (มนต์ ทองซัช. 2556 : 75) ดังนั้น หากเราสังเกตผ้าโยงที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมเลี้ยงผีมอญบ้านพุทซา แล้วจะเห็นว่า ผ้าโยงที่ใช้ใช้นั้นก็มีลักษณะเป็นทวิภาวะคือสภาวะเป็นสองหรือคู่ตรงกันข้าม โดยมีการกำหนดสีของผ้าเป็นสีขาวและสีดำเช่นเดียวกันกับสัญลักษณ์ของหยิน-หยาง ของจีน นอกจากนี้ ความเชื่อของสีผ้ายังปรากฏความเชื่อเรื่องสัญลักษณ์แทนสวรรค์และโลกมนุษย์เช่นเดียวกันอีกด้วย

จากผลการศึกษาดังที่ได้นำเสนอข้างต้นนี้ จึงสรุปได้ว่าการศึกษาเลี้ยงผีมอญในมิติทางคติชนวิทยาพบมิติต่างๆ ทั้ง 3 มิติอย่างครบถ้วน สะท้อนมิติปัจเจกบุคคล สังคมและวัฒนธรรม และมิติเทพปกรณัมหรือมิติเหนือโลกอย่างเห็นได้ชัด

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2552). **พิธีกรรมคือการเชื่อมโยง**. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน). หน้า 1-9.
- ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ. (แปล). (2536). **สัญลักษณ์แห่งพระสฤป**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มนต์ ทองซัช. (2556). **ศาสนาสากล**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- Campbell, J. (2003). **The Hero's Journey**. (edited by Phil Cousineau). California: New orld Library.

บรรณานุกรมสัมภาษณ์

- จำนอง แป้นโพธิ์กลาง. 45 หมู่ 9 ตำบลพุทซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.
- น้อย ฉายพุทซา. 38 หมู่ 1 ตำบลพุทซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.
- ปิ่น ช่วรงาน. 26 หมู่ 6 ตำบลพุทซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.
- หมั่น หาญขุนทด. 42 หมู่ 6 ตำบลพุทซา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา.